

DE 's GRAVENHAAGSCHE HORTUS MEDICUS.

Op de buitenplaats Zandvliet, aan den Bezuidenhoutschen weg te 's Gravenhage, bevond zich eertijds de *Hortus Medicus*, en mogen we DE FONSECA¹ gelooven, dan bestond die inrichting uit eene »riche collection de plantes et d' arbrisseaux indigènes et exotiques.»

Deze botanische tuin was eene stichting van Dr. MARTINUS WILHELMUS SCHWENCKE, leerling van de Leidsche Hoogeschool, die op 16 Februari 1731 promoveerde.

De toegang tot den tuin was niet voor ieder opengesteld. Dit bewijst een toegangspenning, op naam van H. J. ROYER, welke bewaard is gebleven en welke we tot inleiding van de geschiedenis van dien tuin willen beschrijven.

Aan de voorzijde van het stuk koper leest men, in randschrift: Colleg: Pharm: — Hagiens: 1751. Binnen den gestreepten rand bovendien nog de woorden: Iuvante. — numine. Afgebeeld is Apollo, door een stralenkrans omgeven, met pijlkoker op den rug, en een boog in de hand; hij vertreedt een monster, terwijl de lier naast hem ligt.

¹ Een Haagsch geschiedschrijver uit het jaar 1853.

Apollo stelt hier waarschijnlijk voor de geneeskunde; het monster verzinlijkt dan de ziekten en kwalen.

De keerzijde geeft, eveneens in randschrift, te lezen: Liber ingressus Horti Medici 17⁵/₁₀ 51.

De naam ROYER is geschreven op een grooten bloempot, tusschen twee hoorns van overvloed, waaruit vruchten en bloemen te voorschijn komen. In den pot is een aloë geplant. Op een paar bladeren vindt men de voorletters van ROYER, die door den penning vrijen toegang verkreeg.

Blijkens het jaartal op den penning moet aangenomen worden, dat de tuin in het najaar van 1751 ten dienste van de wetenschap opengesteld is geworden. Niettemin was ruim een jaar te voren de inrichting voorbereid.¹

In de resolutiën van „de Societeit”, — een administratief lichaam, — is op 8 September 1750 de Raadsheer CAU DE DUSSEN aan het woord. Hij gaf der vergadering kennis, dat Zijn WelEd. eenige dagen geleden bij den Heer Raadpensionaris STEIJN gerequireerd was geworden, en door den Heer Raadpensionaris aan Zijn WelEd. te kennen was gegeven, dat Zijne Doorluchtigste Hoogheid gaarne zoude zien, dat de Heer Doctor SCHWENCKE tot Professor in de Botanie door de Societeit werd aangesteld, met permissie om voor de Apothecarissen en hunne jongens, „en [zij] die verder genegenheid mogten hebben, omme zig in die wetenschap te oeffenen, te lesen (voordrachten te houden, college te geven), en dat de intentie was, dat hetzelfde zoude zijn buyten lasten en kosten van de Societeit.”

Over deze zaak werd gedelibereerd, en verzochten de leden, „copie van hetzelfde te communicereen aen hunne Heeren principalen”, met wie bedoeld werden de college's, wier afgevaardigden het lichaam der Societeit vormden.

Dokter SCHWENCKE, een jongere broeder van Dr. THOMAS SCHWENCKE, had vooraf verzocht den titel van Professor in de Botanie te mogen voeren, „zonder deswegens eenig tractement te pretendeeren.”

¹ Er is een schijn van bewijs voor het reeds bestaan van eene dergelijke inrichting, of eene poging tot oprichting in 1675, waartoe Dokter STALPERT VAN DER WIELEN het voorstel deed in 1671. Een huis werd gekocht op de Varkenmarkt. Dit laatste zegt veel, maar toch schijnt de zaak niet doorgestaan te zijn. Er blijkt hoegenaamd niets van lessen in dien tuin gegeven en er valt alleen te constateeren, dat de apothekers in de eerste helft der 18e eeuw herhaaldelijk aanklopten bij de Haagsche Magistraat tot het hebben van een Hortus Medicus. Zie ook Dr. KRUL, Haagsche Doctoren, enz., bl. 56.

Den 17^{en} September vergaderde de Societeit opnieuw en werd het verhandelde van den 8ten in nadere overweging genomen.

Nadat, na' omvraag, de leden betuigd hadden in gereedheid te zijn, om hunne adviezen uit te brengen, »hebben de Heeren Gecommitteerden van den Hogen Rade, Rekenkamer en Magistraat (vormende de Societeit) met Gecommitteerden uit den Hove van Holland, den gem. Heer SCHWENKE tot Professor in de Botanie, conform de propositie, benoemt op sodanige instructie als daartoe sal werden geconcypieerd; en hebben de Heeren gecommiteerden wegens den Hove van Holland gedeclareerd geautoriseerd te zijn om op de recommandatie van zijn Hoogheid met de andere leden te concurreren in de aanstelling van Doctor SCHWENKE tot Professor in de Botanie, en mede op sodanige instructie als daartoe sal werden beraamt. En is vervolgens gem. Heer Doctor SCHWENCKE tot Professor in de Botanie, conform de propositie aangesteld; en sal hiervan extract aen denselve worden gegeven om te strekken tot zijn narigt."

Het spreekt vanzelf, dat de zaak geregulemeent moest worden. We vinden dan ook reeds een reglement, gearresteerd »bij Schout, Burgemeesteren en schepenen" van 30 December 1750.

Het stuk bestond uit 7 artikelen, en de considerans luidde als volgt:

„De Magistraat van 's Gravenhage, in agt genomen hebbende, dat bij 't Collegie van de Societeit alhier, is aangesteld een Professor Botanices, die desselfs Tuin zal employeeren en onderhouden tot een Hortus Medicus, en aldaar publicque Lessen geeven, en het vervolgens redolijk is, dat de Medicinæ Doctores, die tot de voorsz. Hortus vry acces zullen hebben, mitsgaders de Meesters Apothecarissen en Chirurgijns en derzelver Knechts, die mede tot den voorsz. vryen ingang, zo wel tot het horen van de Lessen zullen werden geadmiteert, daar voor jaarlijks een zekere somme van Penningen ten behoeve van gemelde Professor tot support van deszelfs onkosten komen te contribueeren, en het wijders nodig is, dat de vereischte voorzorge werde gebruikt, ten einde door de voorsz. contribuanten ten tijde van het houden der voorsz. Lessen een goede orde werde geobserveert, heeft tot dat einde geordonneert en gestatueert, gelijk geordonneert en gestatueert werden bij deze, de navolgende Articulen."

Het eerste artikel van het reglement, dat gedrukt werd in 1751 bij den ordinaris Stads- en kleinzegeldrukker CORNELIS VAN ZANTEN op 't Voorspuij en voorzien is, aan 't hoofd, van het Haagsche Wapen,

zegt dat »alle de Medicinæ Doctores, die den vrijen ingang in den voorsz. Hortus willen hebben», daarvoor zes guldens zullen moeten betalen.

En, — zoo luidt het tweede, — „aangezien het ten uiterste noodig is,” dat alle, die de Pharmacie exerceeren, of zig in tijd en wijlen daartoe zoeken bequaam te maken, gelegenheid hebben van zig in de kennisse der kruiden meer en meer te versterken of te benaerstigen, zullen alle Mecsters Apothecarissen gehouden zijn, voor den vrijen ingang in de voorsz. Hortus en het hooren van de Lessen jaarlijks te betalen ieder zes guldens, en derzelver Knegts, zo wel Leerlingen als Meester-knegts, ieder vier guldens; zullende voortaan niemand van de voorsz. Knegts tot Meester Apothecaris alhier werden geadmitteert, ten zij hij zal hebben doen blijken, den tijd van twee jaren de voorsz. Lessen te hebben gefrequentieert.”

Het derde artikel gaat aldus voort: »Wyders, dewijl de kennisse der Botanie mede tot de exercitie der Chirurgie niet ten eenemaal onnodig is, zullen alle Meesters Chirurgyns voor den vrijen ingang in den voorsz. Hortus en het hooren van de Lessen per jaar moeten betalen ieder zes guldens, en langer als een jaar daar in Continueerende, voor ieder verder jaar gelijke zes guldens; en zullen derzelver Knegts, zo wel Leerlingen als Meester-knegts, gehouden zijn een jaar lang de voorsz. Lessen bij te wonen, en daar voor te contribueeren vier guldens, zullende voortaan niemand van de voorsz. Knegts tot Meester Chirurgijn alhier werden geadmitteert, ten zij hij zal hebben doen blijken dezelve Lessen gedurende de voorsz. tijd te hebben gefrequentieert, en zal die geen, die, uit een andere plaats komende, zig alhier Meester Chirurgijn wil laten maken, gehouden zijn zo ras hij Meester geworden is, een jaar lang de voorsz. Lessen bij te wonen, en daar voor te betalen zes guldens.”

Artikel vier bepaalde, dat de Hortulanus deze contributie moest ophalen, en ter hand stellen aan den Professor. De dokters betaalden ieder voor zich, maar het Collegium Pharmaceuticum en het College des Chirurgijns betaalden in eens, met overlegging van een lijst der meesters en der knechts, leerlingen en meesterknechts.

Niemand hunner, zoo bepaalden de drie laatste artikelen (5—7), mocht op den tijd der lessen, zonder permissie van den Professor door den Hortus wandelen of zich elders in den tuin bevinden, dan waar de les werd gegeven op een boete van vier guldens.

Twaalf guldens verbeurde diegeen, die »den Professor in het Leezen zal mogen interrompeeren, op eenige andere wijze turbeeren, of

eenig desrespect toedragen", en eveneens 12 gulden, benevens schadevergoeding, indien iemand eenige kruiden, planten, boomen, bloemen, zaden, of vruchten mocht afplukken of schenden.

De respectieve boeten kwamen ten profijte van de Gereformeerde Nederduitsche Diaconie-armen.

Met dit reglement waren Burgemeesters het College van de Societeit voor geweest, want eerst 29 April 1751 werd in dit laatste college gelezen »de Concept-instructie" voor den Professor, die, na gehouden deliberatie op dat moment en nadat er inzage van gegeven was aan den Hoogen Raad, op 4 Mei d. a. v. werd gearresteerd.

De artikels 5—7 van het Reglement vormden de artikels 4—6 der Instructie; overigens leert die instructie, bestaande uit 10 artikels nog iets meer.

De Professor zal volgens zijn overgifte zijn tuin gebruiken en zorgdragen, dat daarin zullen zijn alle de kruiden die in de Apotheken en medicijnen gebruikt worden. Hij moet les geven twee maal 's weeks, op Dinsdag en Vrijdag van 7 tot 8 uur des morgens, in de maanden Mei, of zooveel eerder als zulks gevoeglijk zal kunnen geschieden, tot half September of het begin van October. De tuin moest op de college-dagen van 4 tot 5 uur open zijn, tot het repeteeren der lessen.

De Professor moest een bekwaam persoon tot Hortulanus aanstellen, »en hem altoos moeten houden."

Niemand, buiten hen die de lessen volgden of daartoe contribueerden, werd in den Hortus of tuin toegelaten, tenzij hij alvorens betaald had aan den Hortulanus vier stuivers. Van dit entreegeld waren vrij de leden van de vier College's, »en hare ministers uyt welke vier Colleges ofte derzelver Gecommitteerden", de Societeit in den Haag bestaat.

De Professor mocht een redelijk honorarium genieten van ieder die zijn lessen frequenteert. Hij moest verder den Hortulanus en den tuin behoorlijk onderhouden en met de noodige kruiden in staat stellen en voorzien, zullende hij daarvoor een subsidie genieten van 315 gulden.

Waar we in den aanvang de buitenplaats Zandvliet noemden als terrein van den Haagschen Hortus Medicus, mag niet onvermeld blijven, dat de Hortus zijn begin vond op een meer naar voren gelegen stuk gronds »gelegen over de Bezuidenhoutsche brug.". Eerst in 1752 breidde SCHWENCKE de inrichting uit door het verder op gelegen Zandvliet aan te koopen.

De genoemde subsidie was hem maar niet zoo zonder vragen toegelegd. Hij verzocht f 500, doch het kon maar f 315 lijden, maar toen hij den tweeden tuin, onder leiding van zijn »thuyman" c. VAN DER HOEVEN had ingericht, werd hem opnieuw 150 gulden toegelegd, welke subsidie 1 October 1754 verhoogd werd tot f 500.

Veel voordeel schonk hem de zaak niet, wat uit eene memorie blijkt, welke hij aan den Burgemeester VAN SLINGELAND indiende.

De tuin kostte hem 10.000 gulden. Jaarlijks moesten berekend worden de intresten van het kapitaal, de reparatiën, het verpondingsgeld, enz. Aan den tuinier werd uitbetaald f 320, aan den knecht f 150, en »aen turf en hout tot het stoken van twee oranje-huysen en drie kassen, aen mist, run, correspondentie en port van planten f 200." Daarvan keerde in 1751 terug van de Apothekers 244 gulden; van de regenten van het Collegium Pharmaceuticum wilde hij geen geld aannemen.

Hij overleed in 1785, maar er waren geen liefhebbers om hem op te volgen. Alleen c. VAN DER HOEVEN deed het verzoek daartoe, en verzocht om een douceur van f 230 à f 300 's jaars. Daarvoor wilde hij op zich nemen instructie te geven als wijlen zijn meester.

Het aanbod werd echter 13 April 1785 afgewezen, en hiermede is tevens de geschiedenis van den Haagschen Hortus Medicus volgeschreven.

A. J. SERVAAS VAN ROOYEN.
